

РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК СУПЕРЕЧЛИВИЙ ШЛЯХ ЇЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ГЛОБАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Анотація. У статті розкрито основні теоретичні аспекти регіоналізації світової економіки як суперечливого шляху її трансформації у глобальну, а також обґрунтовано необхідність переходу до поліцентричної організації системи світового господарства у XXI столітті. Розкрито діалектику взаємовідносин регіоналізації та глобалізації як єдності суперечностей та висвітлено різні трактування їхніх взаємовідносин. Регіоналізація, або процес утворення регіонального інтеграційного об'єднання кількома національними державами, розглядається як форма глобалізації, оскільки остання об'єднує всі держави світу, а регіоналізація – певну їх частину. Разом із тим регіоналізація суперечить глобалізації, оскільки створює нові кордони та обмеження на рух товарів, послуг, грошово-капітальних ресурсів та робочої сили. Узагальнено регіоналізація, ліквідує бар'єри на шляху формування відкритого світового ринку, виступає у ролі двигуна глобалізації і є проявом глобалізації як загальносвітового процесу. До моменту утворення регіональної держави замість групи національних держав регіоналізація веде до деглобалізації, до посилення єдності на локальному (регіональному) рівні та до послаблення єдності на глобальному рівні. Однак із утворенням регіональної держави відбувається фактична ліквідація регіонального об'єднання як сукупності національних держав і посилення глобальної єдності. Обґрунтовано, що процеси регіоналізації сприяють формуванню блоків національних держав і тим самим – формуванню багатополлярної глобальної економіки. Доведено, що замість ідеї формування однополюсного світу та відповідного йому світового уряду сьогодні на часі актуалізувати ідею створення ситуативного органу регулювання глобальної економіки у складі представників усіх світових полюсів, сформованих національними державами за рівності їхніх політичних прав щодо прийняття глобальних рішень на основі консенсусу.

Ключові слова: трансформація світової економіки, діалектика взаємовідносин регіоналізації та глобалізації, регіональні інтеграційні об'єднання, глобальні тенденції розвитку світу, глобальна економіка, поліцентрична організація системи світового господарства, національна держава, регіональна держава, планетарна держава.

Radziyevska Svitlana
National Aviation University

REGIONALIZATION OF THE WORLD ECONOMY AS A CONTROVERSIAL WAY FOR ITS TRANSFORMATION INTO THE GLOBAL ECONOMY

Summary. The paper focuses on the main theoretical aspects of the regionalization of the world economy as a controversial way of its transformation into the global one, as well as substantiates the need for the transition to the polycentric organization of the world economy system in the 21st century. The dialectics of the relationship between regionalization and globalization as a complex controversial unity is revealed and various interpretations of their relations, suggested by different scholars, are analyzed. Regionalization, or the process of forming a regional integration bloc by several nation-states, is seen as the form of globalization since the latter unites all the states of the world, while the regionalization – a certain part of them. On the one hand, regionalization contradicts globalization, as it creates new borders and introduces restrictions to the free movement of goods, services, monetary and capital resources, labor. On the other hand, regionalization, eliminating barriers to the formation of an open world market, serves as the engine of globalization and is viewed as the manifestation of globalization itself. Regionalization leads to the increased unity at the local (regional) level and to the weakened unity at the global level, i.e. deglobalization, until the formation of the regional state. However, with the formation of the regional state, there occurs the elimination of regional unification defined as the set of nation-states since the one regional state is established instead of those nation-states: the above contributes to the strengthening of the global unity. The author arrives at the conclusion that the processes of regionalization contribute to the formation of the blocs of nation-states and thus – the formation of a multipolar global economy. It has also been proved that it is the high time to create a situational body for regulation of the global economy, which is to consist of representatives of all the world poles formed by nation-states with equal political rights to make global decisions on the basis of consensus.

Keywords: transformation of the world economy, dialectics of the relationship between regionalization and globalization, regional integration blocs, global tendencies of the world development, global economy, polycentric organization of the world economy system, nation-state, regional state, planetary state.

Постановка проблеми. У сучасному світі під впливом глобалізації спостерігаємо формування двох ключових трендів: перший – полягає у динамічному розвитку інтеграційних процесів, що вже охопили всі сфери суспільного життя; другий – торкається поляризації інтересів по лінії «світова фінансово-економічна елі-

та – світовий працюючий клас», посилення диференціації у найширшому розумінні – як на рівні держав як основних суб'єктів складної системи світового господарства, що сприяє інтенсифікації міграційних процесів, так і в межах кожної окремо взятої країни, що проявляється перш за все у зростанні соціальної нерівності громадян за

рівнем доходів. Така соціально-економічна ситуація у світі вимагає забезпечення сталого розвитку шляхом узгодженості процесів регіоналізації та глобалізації у світовій економіці, що сприятиме подоланню тенденції до поглиблення нерівності між людьми і країнами, досягнення єдності та згуртованості людства.

Вищезазначена науково-прикладна проблема потребує адекватної теорії для вирішення, при цьому наразі вона ще більш загострюється під впливом геополітичних та гео економічних змін. Початком етапу відповідної трансформації світової економіки, точкою відліку можна вважати кінець ХХ століття, який був переломним для людства завдяки закінченню «холодної війни» між країнами капіталізму і соціалізму, що характеризувалася постійною гонкою озброєнь. Утворення світової капіталістичної системи, науково-технічний прогрес, ІКТ створили умови для посилення взаємозв'язків між усіма національними державами, створення глобальної економіки, надавши потужний імпульс глобалізації, важливим показником розвитку якої стало стрімке зростання кількості регіональних об'єднань. У процесі глобалізації виявилось, що регіональні об'єднання, внаслідок зміцнення внутрішніх зв'язків, можуть не лише не продовжувати інтеграційні процеси до планетарного рівня, але й формувати угруповання, конкуренція між якими призводить до біфуркаційного стану системи світового господарства.

Аналіз останніх досліджень. Особливості сучасного стану світової економіки та можливі шляхи її подальшого розвитку висвітлюються у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: В.Д. Базилевича, О.Г. Білоруса, В.С. Будкіна, І.В. Бураковського, А.С. Гальчинського, М.А. Дудченка, С.А. Єрохіна, І.Є. Журби, Р.О. Заблоцької, М.І. Зверякова, М.З. Згуровського, Л.Л. Кістерського, Г.В. Колодко, А.І. Крисоватого, Д.Г. Лук'яненка, В.Є. Новицького, Ю.М. Пахомова, С.І. Пирожкова, А.П. Поручника, А.В. Рибчука, А.П. Румянцева, Є.В. Савельєва, В.Р. Сіденка, С.В. Сіденко, Я.М. Столярчук, В.М. Тарасевича, В.І. Чужикова та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В економічній літературі розглядається широке коло питань, пов'язаних із розв'язанням глобальних проблем та суперечностей, які є притаманними світовій економіці на початку ХХІ століття [напр., 1], при цьому більш детального висвітлення потребує узгодженість процесів регіоналізації та глобалізації у світовому господарстві, розкриття регіоналізації світової економіки як суперечливого шляху її трансформації у глобальну.

Мета статті – розкрити основні теоретичні аспекти регіоналізації світової економіки як суперечливого шляху її трансформації у глобальну економіку.

Виклад основного матеріалу. Характерними особливостями сучасної світової економіки є пришвидшення процесів регіоналізації, транснаціоналізації, мережевізації, диджиталізації, фінансіалізації, інформатизації, інтелектуалізації тощо [2], які є тісно взаємопов'язаними і погіршують розбалансовану соціально-економічну ситуацію у розширеному глобалізованому світі.

Констатуємо, що динамічний розвиток інтеграції як глобальної тенденції розвитку світової економіки, супроводжується посиленням диференціації і поляризації не лише у межах і на рівні національних економік, але і їхніх об'єднань, тобто регіональних економік, й представляє собою актуальну проблему, яка вимагає організації більш збалансованого та справедливого порядку на глобальному рівні для успішного функціонування всієї світової економіки. Тому в рамках даної публікації сфокусуємо увагу на розгортанні інтеграційних процесів на регіональному та глобальному рівнях складної системи світового господарства. Світове господарство є складною органічною ієрархічною стохастичною високоорганізованою багаторівневою системою, що містить цілий ряд структурних елементів [3]. У контексті даної статті «світове господарство» та «світова економіка» вживаємо синонімічно [див. напр., 4, с. 9]. Слушним, на наш погляд, є трактування складної системи як впорядкованої множини структурно взаємопов'язаних та функціонально взаємозалежних різнотипних систем, надане М.З. Згуровським та Н.Д. Панкратовою [5, с. 75–76]. *Світове господарство (світова економіка) є впорядкованою множиною структурно взаємопов'язаних та функціонально взаємозалежних різнотипних систем та належить до класу систем, які досліджує теорія систем.* Цілком логічно, що основні положення теорії систем є актуальними і для світового господарства. *Світове господарство у термінах загальної теорії систем є складною структурованою ієрархічною системою, яка у процесі глобалізації розвивається у глобальну складну систему і у якій у результаті перебігу процесів регіоналізації великі складні системи національних держав (суб'єкти-системи), об'єднуючись, трансформуються у надвеликі складні регіональні системи.*

Як видно на рис. 1, складна система світового господарства характеризується певною структурою, яку утворюють різнотипні системи. Головними елементами світового господарства є науково-технічна, валютно-фінансова, кредитна, цивілізаційно-культурна, виробничо-інвестиційна сфери, світовий ринок, сфера міжнародної торгівлі тощо. До суб'єктів системи світового господарства належать: особистості, підприємства, фірми, ТНК, міські агломерації, держави, міжнародні кластери, регіональні інтеграційні об'єднання, трансконтинентальні коаліції, міжнародні економічні організації тощо. Суб'єкти утворюють відповідні структурні рівні світового господарства – мікрорівень, локальний рівень, галузевий рівень, макрорівень, метарівень, трансрегіональний рівень, мегарівень. Світове господарство є відкритою нелінійною динамічною системою, яка здатна до саморозвитку і, як правило, знаходиться у нестабільному стані, при цьому вона представляє собою результат взаємодії всіх ієрархічних рівнів. Отже, світове господарство є цілісним утворенням, що є більшим за сукупність економік підприємств, галузей, держав, регіонів світу й визначає їхню економічну природу. Висвітлення особливостей функціонування економік підприємств, галузей, держав, регіонів світу потребує їхнього розгляду у контексті всієї складної системи світового господарства, беручи до уваги взаємоза-

лежність всіх систем-складових сучасного гео-економічного простору [3].

Я.М. Столярчук у докторській дисертації зазначає, що основні тренди світогосподарського розвитку в історичній перспективі визначаються асиметрією як загальною формою глобального економічного розвитку, яка відображає системні зміни у світовій економіці. Ключовими суперечностями у соціально-економічній сфері на глобальному витку світогосподарського розвитку є: поглиблення антагонізму між глобальною експансією монополій та національним економічним суверенітетом країн світу, посилення глобальної конкуренції у сфері виробництва та збуту товарів і послуг, загострення антагонізму між глобальним капіталом і міжнародним контингентом найманих працівників, суперечність між глобалізацією та регіоналізацією міжнародної економічної діяльності, поглиблення антагонізму між класом найбідніших та найбагатших громадян планети, поглиблення диспропорцій щодо участі країн у глобальній економічній системі, зростання структурного безробіття та підрив техніко-технологічної безпеки країн, поглиблення розриву у доходах працюючого населення та посилення внутрішньо регіональних асиметрій соціального розвитку країн, поглиблення нерівномірності розвитку економічного та реального секторів глобальної економіки [1]. Зазначимо, що структурними підсистемами складної ієрархічної системи світового господарства є регіональні

економічні системи. При цьому, якщо глобалізація визначає розвиток усього світового господарства, оскільки перебіг глобалізаційних процесів охоплює усе світове господарство, то регіоналізація визначає розвиток лише певної частини світового господарства, утвореної декількома національними державами, які формують регіональне об'єднання. Варто констатувати, що сучасний стан розвитку світової економіки характеризується високим динамізмом змін, викликаних впровадженням у практику розроблених під впливом Четвертої індустріальної революції новітніх технологій в умовах посилення єдності світового господарства, подальшого розвитку процесів глобалізації і формування регіональних інтеграційних об'єднань, що охоплюють цілі континенти та пов'язують їх у глобальну систему. Одночасно з цими процесами у світі спостерігається посилення його диференціації, подальший відрив країн центру від країн периферії при одночасному намаганні останніх шляхом утворення регіональних об'єднань посилити свої позиції у світовому господарстві [3]. Саме тому, на наш погляд, на початку XXI століття активізувалися процеси формування трансрегіональних об'єднань, почали формуватися блоки країн, які здатні до конкурентної боротьби і розв'язання конфліктів з метою забезпечення своїх економік сировиною та ринками збуту готової продукції [6].

У світі загострюється проблема незбалансованості, асиметричності його розвитку, яка почала

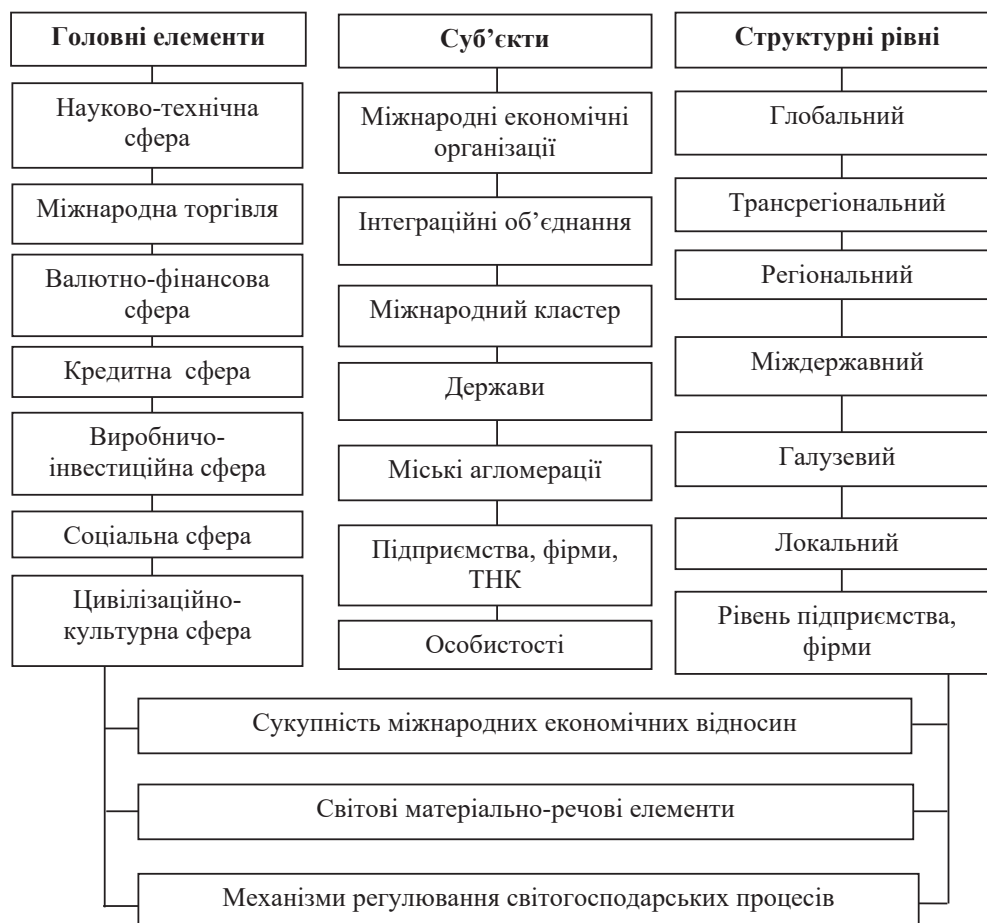

Рис. 1. Структура світового господарства

Джерело: складено автором на основі [4, с. 25]

проявлятися, зокрема, у формі першої глобальної кризи 2008–2009 років [7] й актуалізувала необхідність дослідження узгодженості процесів регіоналізації та глобалізації [8]. Глобалізація як історичне явище і феномен, а також як об'єктивна закономірність розвитку людства все частіше привертає увагу дослідників у всьому світі. Термін було введено у науковий обіг в середині 80-х рр. XX ст. американськими авторами, походив він від англ. *globalization* й позначав процес всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції та уніфікації. Загальновідомо, що *економічна глобалізація* є результатом розвитку глобальної інтеграції та інтернаціоналізації, проявом якої на мікрорівні є процеси транснаціоналізації, а на макрорівні – економічної регіоналізації.

Історично зумовлені складні багаторівневі взаємозв'язки, виступаючи джерелом розвитку глобалізаційних процесів, формують його діалектичну природу: з одного боку, розширюються та поглиблюються інтернаціоналізація та глобалізація, а з іншого – активно розвиваються процеси протилежної спрямованості, що залежно від предмета аналізу трактується як «регіоналізація», «локалізація», «глокалізація», «диференціація», «фрагментація», «автономізація» тощо [9, с. 11]. Що стосується процесів регіоналізації, вони проявляються в утворенні регіональних інтеграційних об'єднань. *Регіоналізація* – у найпростішому розумінні – поділ території на регіони. Процес регіоналізації протистоїть глобалізації і доповнює її [10, с. 17–18]. Утворення регіонів, їхнє об'єднання, розпад чи розділення, збільшення або зменшення є сутністю процесів регіоналізації.

У такому контексті необхідно зазначити, що особливої актуальності набула проблема дослідження формування регіональних інтеграційних об'єднань. *Регіоналізм* як тенденція та політичне рішення ділити світ на географічні регіони, впливає на особливості перебігу процесів глобалізації, яка в свою чергу вимагає від держав тіснішого регіонального співробітництва для вирішення проблем, які вони наодино не в змозі розв'язати [11]. Слід констатувати, що регіоналізм має достатньо довгу історію свого розвитку, яку умовно можна поділити на періоди і охарактеризувати як роки пізнання (1960), відчуження (1970–1980), захоплення (1990), розчарування (2000) та відокремлення (2010). Нарешті регіоналізм відкрив новий, більш “зрілий” етап для встановлення збалансованих регіональних відносин, мирного діалогу; етап, що заслуговує на виконання різноманітних досліджень, в тому числі у порівняльному аспекті [12]. Актуальність фокусування уваги на регіональному рівні складної системи світового господарства підтверджується не лише великою кількістю публікацій щодо проблематики регіональної інтеграції, регіоналізації, регіоналізму, але й кількістю укладених угод, збільшенням регіональних організацій, ускладненням інтеграційних форм. Виокремлення регіону є наслідком поглиблення інтеграційного розвитку. Отже, наприкінці XX ст. значно збільшується кількість наукових праць, присвячених проблематиці регіоналізму, регіоналізації, формуванню та функціонуванню регіональних інтеграційних об'єднань: емпірич-

ні та теоретичні дослідження регіоналізму зазнали стрімкого розвитку починаючи з 1990-х років [13; 14; 15; 16; 17; 18], особливої популярності вони набули у 2000-х рр. [19; 20], внаслідок чого у перші десять років XXI ст. вже було започатковано нову галузь – порівняльний регіоналізм – який оголошено “дисципліною, час якої нарешті прийшов” [21]. Беручи до уваги зазначене, згадаємо, що класичні теорії міжнародного співробітництва та інтеграції є раціоналістичними та державоцентричними. США, Китай, Росія, Південна Африка або Нігерія для досягнення своїх економічних та геополітичних цілей підтримували певні регіони з метою зміцнення військових альянсів, сприяння стабільності в сусідніх країнах або забезпечення доступу до нових ринків, дешевої робочої сили, водних та енергетичних ресурсів [22].

Розгортання процесів як регіоналізації, так і глобалізації визначається особливостями розвитку світового господарства, який у сучасних умовах характеризується двома протилежними тенденціями. Так, спостерігаємо, з одного боку, прискорення глобалізаційних процесів шляхом розвитку ТНК, які сприяють глобальній економічній конвергенції та інтеграції, коли глобальні ланцюги вартості фактично вже стали “хребтом та центральною нервовою системою світової економіки”; з іншого боку – уповільнення глобалізаційних процесів через протекціоністські заходи, спричинені ще світовою фінансовою кризою у 2008–2009 рр., запровадження яких стимулює дивергенцію та призводить до посилення дезінтеграційних процесів. Обидві тенденції відіграватимуть ключову роль у перебігу економічних процесів на всіх рівнях системи світового господарства і впливатимуть на розвиток кожної держави, особливо на ті країни, економіки яких значною мірою залежать від інших держав [23, р. 4]. При цьому важливо підкреслити, що *державою виступає найважливішим суб'єктом складної ієрархічної структурованої системи світового господарства і її роль є визначальною як для процесів міжнародного поділу праці й інтернаціоналізації, так і для економічної інтеграції*. Адже саме національна держава є відповідальною за забезпечення економічних потреб суспільства, має здатність виробляти на експорт товари і послуги з меншими у порівнянні з іншими країнами затратами та кращої якості, а також розширяти асортимент таких товарів й збільшувати свою частку на світовому ринку, що і стає принципово важливим для національної економіки в умовах глобалізації.

Широке коло питань, пов'язаних із регіоналізмом, регіоналізацією, особливостями формування і функціонування регіональних інтеграційних об'єднань розглянуто нами у попередніх публікаціях [напр., 6]. На наш погляд, у структурі світового господарства особливо роль відіграє саме регіональний рівень, який зміцнює всю систему, забезпечуючи збалансований сталий розвиток [6; 12; 8]. Саме тому запропонуємо адекватну теорію для розв'язання ключової суперечності, яка є притаманною світовій економіці на сучасному етапі її трансформації у глобальну економіку.

Як підкреслює академік НАН України А.А. Гриценко, економічні категорії виступають

як елементи методу, роль методу виконують не тільки логічні операції (аналіз, індукція та ін.), а й самі економічні категорії, що утворюють теорію. *Теорія, використана як засіб пізнання нової реальності, перетворюється в метод, а метод служить засобом отримання нових знань* і втілюється в розгортанні системи категорій. Теорія перетворюється в метод, а метод – в теорію. Вони взаємоперетворюються і взаємопроникають один в одного, водночас зберігаючи свої відмінності. “Метод, – писав Г. Гегель, – є саме те знання, для якого поняття дано не тільки як предмет, а і як власна суб’єктивна дієвість, як знаряддя і засіб пізнавальної діяльності, відмінний від неї, але як її власна суттєвість” [Цит. за 24, с. 15–16]. Використання регіонального рівня світової економіки для розв’язання глобальних проблем вимагає фокусування на співвідношенні процесів регіоналізації та глобалізації. У спеціальній науковій літературі обґрунтовуються різні підходи до визначення характеру такого співвідношення, їх односпрямованості чи зустрічної спрямованості, первинності чи вторинності, причини чи наслідку. Одна група вчених вважає регіоналізацію складовою частиною глобалізації [25, р. 35; 26, р. 14–18; 27], інша – як альтернативу їй [16; 28]. Також висловлюється думка, що існують три варіанти співвідношення регіоналізації та глобалізації: 1) регіоналізація є компонентом глобалізації (конвергентні тренди); 2) регіоналізація є викликом і відповіддю на глобалізацію (дивергентні тренди); 3) регіоналізація та глобалізація є паралельними процесами [напр., 29, р. 13–14]. Згідно із третім варіантом, процеси взаємодіють по-різному – очевидно, що наведений дослідником останній варіант допускає їхню незалежність, адже підкреслюється паралельність процесів. Отже, на його думку, процеси можуть бути як взаємозалежними, так і незалежними.

Зупинимось на основних теоретичних аспектах співвідношення регіоналізації та глобалізації сучасної світової економіки, беручи до уваги суперечності сучасного трансформаційного етапу її розвитку.

По-перше, регіоналізація розглядає особливості процесів об’єднання певної групи країн, національних держав, національних економік (всі ці визначення є синонімічними). Щодо глобалізації, то тут йдеться про посилення єдності всієї сукупності країн, тобто не групи країн, а усіх країн. І якщо регіоналізацію можна собі уявити як взаємодію двох або більше країн (групи країн), то глобалізацію уявити собі аналогічним чином просто неможливо, адже це поняття охоплює всі існуючі країни. Тому, на нашу думку, **протиставляти регіоналізацію і глобалізацію не зовсім логічно, адже їх об’єкти дії різні: у першому випадку кілька країн, а у другому – всі країни світу.**

По-друге, як глобалізація, так і регіоналізація є **об’єктивно-суб’єктивними процесами**. Якщо перший спрямований на посилення єдності усього світу [30], то другий – на посилення єдності його частини, певного регіону. Обидва процеси базуються на застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій, проте **ступінь інтернаціоналізації глобалізації найвищий, а регіоналізації – нижчий і коливається**

у певних межах в залежності від глибини охоплення і типу регіонального об’єднання.

По-третє, дійсно, якщо наголошувати на тому, що регіоналізація виокремлює групу країн від усієї їх сукупності, то можна формально стверджувати, що регіоналізація послаблює єдність всіх країн, веде до деглобалізації, певної локалізації. Така логіка, на наш погляд, була б коректною, якби вся сукупність країн вже становила єдність, з якої виокремлювалася б, утворюючи регіональне об’єднання, група країн. Видається правильним вважати, що **регіоналізація, навпаки, веде до глобалізації, якщо вона проводиться послідовно у часі та просторі**. Гжегож Колодко, відповідаючи на запитання, яке майбутнє уготоване світу, відзначає, що регіональна інтеграція сприяє, а не протидіє об’єднанню усього світу та глобалізації економіки. У перспективі замість майже 200 країн та їх національних економік ми матимемо у все більшому ступені справу із 10-20 угрупованнями, в межах яких будуть розв’язані політичні, культурні, соціальні, економічні, структурні та інституціональні проблеми [31].

По-четверте, **посилення єдності одних, їх регіоналізація, може послаблювати єдність інших**. З одного боку, регіоналізація згуртовує виокремлену групу держав, з другого боку, зменшує єдність більш широкої групи держав, до складу якої входить досліджувана група країн, які посилюють свою єдність. Разом із тим є очевидним, що регіоналізація веде до глобалізації, якщо вона проводиться послідовно у часі та просторі. У контексті такої проблеми актуалізується **ідея єдності глобалізації та регіоналізації у формі глокалізації, формування єдиного глобального простору шляхом подрібнення формуючих його частин**. Як бачимо, складність і суперечливість процесів глобалізації та регіоналізації випливає з того, що регіоналізація, посилюючи зв’язки між членами об’єднання, одночасно послаблює їх зв’язки із третіми країнами. Отже, є підстави навіть стверджувати, що розвиток регіональних інтеграційних об’єднань шляхом трансформації від зони вільної торгівлі до повного об’єднання посилює регіоналізацію і одночасно послаблює глобальну єдність світової економіки. Логічно вважати, що теоретично регіоналізація із завершенням економічного об’єднання національних держав має завершитися їх політичним об’єднанням у єдину регіональну державу, разом із тим логічним є завершення глобалізації утворенням єдиної планетарної держави, яка сформувалася внаслідок завершення процесів утворення регіональних держав шляхом об’єднання національних держав з наступним їх об’єднанням у єдину планетарну державу. При такому розумінні трансформації національних держав у планетарну державу є очевидним, що така трансформація має супроводжуватися скороченням спочатку кількості національних держав із заміною їх регіональними державами, а згодом і об’єднанням останніх до формування єдиної планетарної держави.

По-п’яте, **регіональні інтеграційні процеси мають початок і кінець свого розвитку, а глобалізаційні аналогічної визначеності не мають**. Необхідно ще раз звернути увагу

на те, що і регіоналізація, і глобалізація розвиваються у часі. Відомо, що в основу типології процесів регіоналізації покладено ті типи угод, які укладають країни, утворюючи регіональні об'єднання, розвиваючись від зони вільної торгівлі до повної інтеграції, яка умовно в ідеалі приводить до формування регіональної держави. Що стосується феномена глобалізації, то наразі охарактеризувати її за етапами розвитку ще неможливо через відсутність теоретичних розробок особливостей формування і стадій становлення планетарної держави. При цьому в основі обох процесів – закон міжнародного поділу праці. Так, у першому випадку – стадії, початок і кінець регіоналізації визначаються етапами трансформації національної держави. У другому випадку відсутнє чітке визначення поняття глобальної держави, йдеться лише про глобальну економіку, етапи розвитку якої не визначені.

По-сьоме, варто враховувати **факт можливості розпаду існуючих регіональних об'єднань та формування на їх основі нових конфігурацій регіоналізації світового господарства**. Тобто, вже існуючі регіональні об'єднання можуть не тільки не об'єднуватися з іншими чи поглинатися ними, але й самі розпадатися, ділитися на складові частини з тим, щоб у подальшому формувати нові регіональні об'єднання.

По-сьоме, достатньо висвітлені у науковій літературі етапи розвитку процесів регіоналізації, які базуються на основі трансформації ролі національної держави при переході від зони вільної торгівлі до повної інтеграції, коли економічні функції національних держав об'єднуються у формі наднаціональних органів управління. Визначити ж аналогічним чином процес глобалізації через нерозробленість поняття глобальної планетарної держави і зміни її функцій в процесі глобалізації не є можливим. Слід брати до уваги, що **регіональні інтеграційні процеси можуть відбуватися шляхом «інтеграції згори» та «інтеграції низу», шляхом державного втручання і дією ринкових сил. Говорити про глобалізацію у такому ж сенсі видається неможливим, адже на глобальному рівні немає «верхівки», існує лише взаємодія держав із формально рівними правами, але різними економічними та військовими потужностями**.

По-восьме, **закономірним проявом складного діалектично суперечливого процесу співвідношення глобалізації та регіоналізації є те, що він врешті-решт може вестися як до посилення єдності світу, так і до його поділу на протиборчі групи країн, здатні вступати у різного роду конфлікти і не об'єднувати, а роз'єднувати світ**. У процесах об'єднання можуть формуватися і такі групи країн, для яких на певному етапі може виявитися недоцільним через ті чи інші причини продовжувати участь у процесах інтеграції. **Саме такі групи країн можуть стати ініціаторами формування окремих потужних підсистем світового господарства, сприяючи утворенню багатополярного світу** [6].

Як вже вище зазначалося на початку статті, глобалізація посилює диференціацію між людсь-

ми та країнами, збільшує нерівність світового розвитку. Отже, теоретично глобалізація мала б бути націленою на покращення життя людства, однак на практиці збільшує кількість бідних людей і бідних країн, загострюючи проблему поляризації. Процес глобалізації можна уявляти абстрактно-теоретично як послідовне ускладнення і збільшення регіональних об'єднань. Однак така модель глобалізації має у собі суперечність, яка проявляється у тому, що регіональні об'єднання незаперечно і безсумнівно стають економічно більш здатними до самозбереження, ніж держави, що їх формують. Тобто, зовнішньо створюється уявлення, що формування регіональних інтеграційних об'єднань наближає час завершення глобалізації світу шляхом їх об'єднання. Але одночасно із таким зовнішнім формальним уявленням в дійсності внутрішньо утворення регіональних інтеграційних об'єднань країн настільки може їх об'єднати, що подальше їх об'єднання з іншими країнами або їхніми угрупованнями стає все складнішим і складнішим, потребує значно більших зусиль для їх подальшого об'єднання, ніж на первинному етапі утворення регіонального об'єднання. Наслідком процесу утворення регіональних інтеграційних об'єднань держав може стати формування таких об'єднань, які вважатимуть для себе недоцільним подальше об'єднання.

Теоретично, розрізнені країни легше об'єднати у єдине велике об'єднання, ніж економічно і політично потужні їх блоки, здатні до відстоювання своєї самостійності, свого суверенітету. Саме тому питання співвідношення регіоналізації та глобалізації може породжувати проблему виникнення конфронтації між окремими регіональними угрупованнями та їх об'єднаннями. *Проблему виникнення конфронтації між регіональними об'єднаннями можна розглядати і як можливий характер розвитку між ними конкуренції на світовому ринку реалізації продукції і придбання необхідних для її виробництва обмежених енергетичних і сировинних ресурсів* [6].

Такий підхід до співвідношення процесів глобалізації та регіоналізації обґрунтований логікою інтеграції як об'єктивного процесу, однак суб'єктивність відіграє ключову роль – в основі всіх процесів міститься право учасників глобалізації та регіоналізації добровільно як включитися, так і виходити із вищезазначених процесів. Отже, процеси містять у собі і постійний елемент нестабільності, схильності до дезінтеграції, локалізації й до наступного відновлення процесів регіоналізації та глобалізації [30]. Водночас у процесах утворення та розвитку регіональних інтеграційних об'єднань мають місце і *злиття, і поглинання*, при чому кращі умови для інтеграції може забезпечити злиття, тому що воно дає можливість країні опрацювати разом із іншими країнами умови об'єднання з ними і завдяки цьому краще враховувати та координувати свої інтереси. Якщо процеси злиття і поглинання на рівні окремих інституцій відбуваються на основі рішень їх власників, як індивідуальних, так і колективних, то на рівні країн вони стають легітимними лише на основі волевиявлення громадян країн незалежно від рівня їх статків. Нерівності у розвитку складових регіональних інтеграцій-

них об'єднань породжуються суперечністю між регіональними і глобальними інтеграційними процесами, а їх подолання сприятиме переходу від моноцентричної до поліцентричної організації світової економіки [32]. Викладене розуміння послідовності процесів глобалізації та регіоналізації дозволяє визначити процеси регіоналізації до утворення регіональної держави як процеси посилення регіональної єдності та створення умов у подальшому для посилення глобалізації, яка має наближати світ до утворення планетарної державності. Досягнення на регіональному рівні повної інтеграції, укладання політичного договору і утворення таким чином регіональної держави стрибком скорочує в світі кількість національних держав та наближує час утворення єдиної планетарної держави.

Тобто, на різних етапах розвитку світового господарства регіоналізація і глобалізація можуть як сприяти одна одній, так і протидіяти. Саме завдяки цьому процеси глобалізації можуть вести як до посилення єдності світу, так і до розвитку в ньому конфронтацій та зіткнень. Видається логічним вважати, що враховуючи різноманітність і складність світу його єдність має забезпечувати збереження багатоманітності, поєднання глобальності з локальністю. Тому ідея планетарної держави має бути доповнена ідеєю утворення багатопольярного більш справедливого світу із ситуативним глобальним управлінням.

Вищезазначена ідея утворення багатопольярного світу тісно пов'язана із проблемою управління світовою економікою на глобальному рівні та вимагає порівняння процесів глобалізації та гегемонізації. Спільним у цих процесах є те, що в результаті глобалізації формується єдина планетарна держава, яка визначає характер перебігу глобальних світових процесів. Світова країна, яка є лідером, країна-гегемон, також визначає характер перебігу світових процесів. Тобто, лідерство на світовому рівні пов'язано із відповідальним функціонуванням національної держави (або, можливо, з відповідальним функціонуванням об'єднання національних держав), яка за власною ініціативою та спираючись на здатність примушувати виконувати свої вимоги, бере на себе право управляти світом. Результатом глобалізації також стає можливість управління світовими процесами, але за допомогою планетарного органу управління, утвореного шляхом делегування суверенітетів національних держав планетарній державі.

Як і глобалізація, лідерство у глобальному масштабі, гегемонізм виходить за межі економічних процесів й охоплює військові, політичні, інституційні, ідеологічні процеси тощо. Різниця полягає у тому, що гегемонія орієнтується на одну із національних держав при збереженні решти держав та їх об'єднань, а глобалізація – на одну глобальну державу; гегемонія для свого утвердження потребує використання або загрози використання насилля, а глобалізація потребує взаємодомовленостей, використання компромісу як головного інструмента зняття протиріч. Необхідно також звернути увагу на те, що при гегемонії циклічність розвитку світової економіки супроводжується зміною гегемона іншим, внаслідок чого відбувається переформатування

всієї світової системи як із збереженням старих держав, так і з утворенням нових.

Окремі дослідники глобалізаційних процесів зазначають, що замість розмов про глобалізацію світу слід констатувати досягнення в ньому США статусу беззаперечного гегемона. Можна погодитися із обґрунтованою перспективою бачення утвердження нової гегемонії у міжнародних відносинах XXI ст.: однополярний світ, з наявністю одного глобального гегемона (США або Китай); біполярний світ, з наявністю двох рівносильних претендентів на глобальну гегемонію, що передбачає утворення антагоністичних блоків у боротьбі за глобальне панування; мультиполярний світ, в якому міжнародна система складатиметься з декількох полюсів, що формуватимуться навколо великих держав та регіональних центрів сили; мультиполярний світ організацій, в якому ключові позиції займатимуть міжнародні організації як форуми з розв'язання глобальних проблем [33, с. 5–6].

Глобалізацію визначають по-різному, проте в основу усіх визначень покладено розуміння необхідності посилення єдності світу, формування планетарного господарства, забезпечення його функціонування як єдиного організму. Глобалізація є об'єктивним керованим процесом, який передбачає альтернативність варіантів свого перебігу. Неоліберальний варіант глобалізації має серйозні недоліки і потребує заміни іншим варіантом глобалізації, здатним краще забезпечувати потреби людства у розв'язанні тих глобальних проблем, які постали на початку XXI століття. Для поглиблення поняття глобалізації як об'єднання світу і визначення якості цієї єдності використовують поняття глобалізму як ідеології розвитку світу, що має привести людство до стану єдності певної якості та ліквідувати інститут національної держави як інститут збереження певних національних єдностей, що сприятиме утворенню єдиної планетарної держави і планетарної єдності. Якість глобалізації визначається термінами «неоліберальна глобалізація», «глобалізація з людським обличчям», «соціальна глобалізація» тощо. Неоліберальна глобалізація має призвести до створення неоліберальної планетарної держави, соціальна глобалізація – до створення соціальної планетарної держави тощо.

На наш погляд, розвиток регіональних утворень можна розглядати як такий, що не лише не суперечить процесу глобалізації, але й сприяє її поступальному розвитку, оскільки у межах регіональних об'єднань посилюється взаємодоповнюваність і взаємозалежність національних економік, які беруть у них участь, внаслідок чого в межах світової економіки підвищується ступінь інтернаціоналізації створення світового валового продукту, який як інтегральний показник найбільш повно відображає процес глобалізації світового господарства.

Викладене вище дозволяє сформулювати чіткий послідовний ряд понять, які починаються з поняття «МПП», що породжує поняття «інтернаціоналізація». Інтернаціоналізація в залежності від того, на якому рівні, країновому чи господарюючого суб'єкта, конкретно проявляється у створенні регіональних інтеграційних об'єднань держав, або транснаціональних об'єднань, тобто проявляється у регіоналізації та транснаціоналізації, розви-

ток яких сприяє встановленню єдиного цілісного світу, його глобалізації, трансформації світової економіки у глобальну [34]. Розвиток глобалізаційних процесів є результатом взаємодії усієї сукупності інтеграційних процесів й може відбуватися різними шляхами, тобто існують різні сценарії розвитку глобальних процесів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретичне дослідження регіоналізації світової економіки як суперечливого шляху її трансформації у глобальну здійснено шляхом розкриття діалектики взаємовідносин регіоналізації та глобалізації як єдності суперечностей завдяки аналізу різних трактувань їхніх взаємовідносин. Дослідження науково-прикладної

проблеми дозволило дійти висновку, що замість ідеї формування однополюсного світу та відповідного йому світового уряду сьогодні на часі актуалізувати ідею створення ситуативного органу регулювання глобальної економіки у складі представників усіх світових полюсів, сформованих національними державами. Важливо враховувати цивілізаційно-культурні особливості національних держав за рівності їхніх політичних прав щодо прийняття глобальних рішень на основі консенсусу. Такий висновок обґрунтовано тим, що процеси регіоналізації сприяють формуванню блоків національних держав і тим самим – формуванню багатопольної глобальної економіки.

Список літератури:

1. Столярчук Я.М. Глобальні асиметрії економічного розвитку. Київ : КНЕУ, 2009. 302 с.
2. Радзівська С.О. Глобальні економічні процеси та Україна. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 24. С. 80–104. (1,21 д.а.)
3. Радзівська С.О. Глобалізація та регіоналізація у світовому господарстві. Київ : ТОВ “ТРОПЕА”, 2020. 360 с.
4. Світова економіка / За ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. 349 с.
5. Згуровский М.З., Панкратова Н.Д. Системный анализ: проблемы, методология, приложения. Київ : Наукова думка, 2011. 744 с.
6. Радзівська С.О. Регіоналізація та глобалізація: взаємозв'язки та перспективи безконфронтаційного розвитку. Київ : “СІК ГРУП УКРАЇНА”, 2018. 376 с.
7. Радзівська С.О. Глобальна криза, фінансiалiзацiя та технологiчний розвиток. *Міжнародна економічна політика*. 2016. № 24. С. 126–157.
8. Radziyevska S., Us I. Regionalization of the world as the key to sustainable future. E3S Web of Conferences. Vol. 166, 2020. URL: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2020/26/e3sconf_icsf2020_13016.pdf
9. Навроцька Н.А. Глобальні детермінанти трансформації інвестиційного процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук : спец. 08.00.02 “Світове господарство і міжнародні економічні відносини”. Київ, 2015. 32 с.
10. Топчiв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регiоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. С. 17–18.
11. Encyclopedia of Globalization. Ed. by Robertson, 2007. P. 1021–1023.
12. Parthenay K.A. Political Sociology of Regionalisms: perspectives for a comparison. 2019. 111 p.
13. Baldwin R.E. “A Domino theory of regionalism”, in R. Baldwin, P. Haaparnata and J. Kiander, *Expanding Membership of the European Union*, Cambridge : Cambridge University Press, 1995. P. 25–47.
14. Hettne B., Soderbaum F. The New Regionalism Approach. *Politeia*. 1998. Vol. 17. No. 3. P. 6–21.
15. Mansfield E.D. The Proliferation of preferential trading arrangements. *Journal of Conflict Resolution*. 1998. Vol. 42(5). P. 523–543.
16. Mansfield E.D., Milner H.V. The new wave of regionalism. *International Organization*. 1999. Vol. 53. No. 3. P. 589–627.
17. Mattli W. Explaining regional integration outcomes. *Journal of European Public Policy*. 1999. Vol. 6(1). P. 1–27.
18. Taylor P. The European community and the state: assumptions, theories and propositions. *Review of International Studies*. 1991. Vol. 17(1). P. 109–125.
19. Graham K. Regionalisation and Responses to Armed Conflict, With Special Focus on Conflict Prevention and Peacekeeping, in A.F.Cooper, C.W.Hughes and P.De Lombaerde (ed), *Regionalism and Global Governance. The Taming of Globalisation?* London : Routledge, 2008. P. 159–186.
20. Neumann I.B. ‘A region-building approach’ in F.Söderbaum and T.M.Shaw (eds). *Theories of New Regionalism. A Palgrave Reader*, Houndsmill : Palgrave Macmillan, 2003. P. 160–178.
21. Acharya A. Comparative regionalism: a field whose time has come? *International Spectator*. 2012. Vol. 47. No. 1. P. 3–15.
22. Börzel T.A. Theorizing Regionalism: cooperation, integration, and governance. *Oxford handbook of comparative regionalism* // Ed. by Börzel T.A., Riss Thomas, 2016. Oxford : Oxford University Press.
23. Draper P., Dadush U., Hufbauer G., Bacchus J., Lawerence R. Summary and Recommendations. The shifting geography of global value chains: implications for developing countries and trade policy // *Global Agenda Council on the Global Trade System*. World Economic Forum. 2012. P. 4–5.
24. Гриценко А.А. Економіко-інформаційний імператив нової статистичної парадигми. Ін-т екон. та прогнозів. НАН України. Київ, 2020. 436 с.
25. Collis B. Does regionalism challenge globalization, or build upon it? E-international relations. University of St.Andrews. July 29, 2010. P. 35. URL: <http://www.e-ir.info/2010/07/29/does-regionalism-challenge-globalization-or-build-upon-it/>
26. Baylis J., Smith S., Owens P. The globalization of world politics. An introduction to International relations, 8th ed. Oxford University Press. 2020. 591 p.
27. Oldemeinen M. Does regionalism challenge globalization, or build upon it? E-international relations. May 13, 2010.
28. Hurrell A. One world? Many worlds? The place of regions in the study of international society. *International Affairs*. Royal Institute of International Affairs. 2007. Vol. 83. No. 1. P. 127–146.
29. Kacowicz A.M. Regionalization, globalization, and nationalism: convergent, divergent, or overlapping? Alternatives: Global, local, political. The Helen Kellogg Institute for International Studies. Working paper № 262 – December 1998. 48 p.
30. Radziyevska S.O. Globalization as the objective and subjective process. *Зб. наук. пр. ДЕТУТ. Серія «Економіка і управління»*. Вип. 39. Київ : ДЕТУТ, 2017. С. 261–271.

31. Колодко Г.В. Глобалізація, трансформація, кризис – що далі? Москва : Магістр, 2016. С. 169–170.
32. Радзієвська С.О. Управління інтеграційними процесами та багатополарність у світовій економіці. *Зб. наук. пр. ДЕТУТ. Серія «Економіка і управління»*. Вип. 27. Київ : ДЕТУТ, 2014. С. 254–267.
33. Пурий М.Р. Гегемонія в теорії і практиці міжнародних відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. ЧНУ ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 2017. 22 с.
34. Radzievska S.O. Regionalization and transnationalization in the formation of the global economy. *Молодий вчений*. 2017. № 7(47) липень. С. 454–458.

References:

1. Stolyarchuk Ya.M. (2009) Hlobalni asymetriyi ekonomichnoho rozvytku [Global asymmetries of economic development]. Kyiv: KNEU, 302 p.
2. Radzievska S.O. (2014) Global economic processes and Ukraine. *International Economic Policy*, no. 24, pp. 80–104.
3. Radzievska S.O. (2020) Hlobalizatsiya ta rehionalizatsiya u svitovomu hospodarstvi [Globalization and regionalization in the world economy]. Kyiv: TROPEA, 360 p.
4. Svitova ekonomika (2014) [World Economy] / Ed. by A.P. Golikov, O.A. Dovgal]. Kharkiv: KhNU named after V.N. Karazin, 349 p.
5. Zhurovsky M.Z., Pankratova N.D. (2011) Systemny analiz: problemy, metodolohyya, prylozhenyya [System analysis: problems, methodology, applications]. Kyiv: Naukova dumka, 744 p.
6. Radzievska S.O. (2018) Rehionalizatsiya ta hlobalizatsiya: vzayemozvyazky ta perspektyvy bezkonfrontatsiynoho rozvytku [Regionalization and globalization: interrelationships and prospects of non-confrontational development]. Kyiv: "SIK HRUP UKRAYINA", 376 p.
7. Radzievska S.O. (2016) Global crisis, financialization and technological development. *International Economic Policy*, no. 24, pp. 126–157.
8. Radzievska S., Us I. (2020) Regionalization of the world as the key to sustainable future. E3S Web of Conferences, vol. 166. Available at: [yivhttps://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2020/26/e3sconf_icsf2020_13016.pdf](https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2020/26/e3sconf_icsf2020_13016.pdf)
9. Navrotska N.A. (2015) Global determinants of investment process transformation: abstract for doctoral degree, 08.00.02 "World Economy and International Economic Relations". Kyiv, 32 p.
10. Topchiev O.G., Malchikova D.S., Yavorskaya V.V. (2015) Rehionalistyka: heohrafichni osnovy rehionalnoho rozvytku i rehionalnoyi polityky [Regional studies: geographical foundations of regional development and regional policy]. Kherson: OLDI-PLUS, pp. 17–18.
11. Encyclopedia of Globalization (2007) / Ed. by Robertson, pp. 1021–1023.
12. Parthenay K.A. (2019) Political Sociology of Regionalisms: perspectives for a comparison. 111 p.
13. Baldwin R.E. (1995) "A Domino theory of regionalism", in R. Baldwin, P. Haaparanta and J. Kiander, *Expanding Membership of the European Union*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 25–47.
14. Hettne B., Soderbaum F. (1998) The New Regionalism Approach. *Politeia*, vol. 17, no. 3, pp. 6–21.
15. Mansfield E.D. (1998) The Proliferation of preferential trading arrangements. *Journal of Conflict Resolution*, vol. 42(5), pp. 523–543.
16. Mansfield E.D., Milner H.V. (1999) The new wave of regionalism. *International Organization*, vol. 53, no. 3, pp. 589–627.
17. Mattli W. (1999) Explaining regional integration outcomes. *Journal of European Public Policy*, vol. 6(1), pp. 1–27.
18. Taylor P. (1991) The European community and the state: assumptions, theories and propositions. *Review of International Studies*, vol. 17(1), pp. 109–125.
19. Graham K. (2008) Regionalisation and Responses to Armed Conflict, With Special Focus on Conflict Prevention and Peacekeeping, in A.F. Cooper, C.W. Hughes and P. De Lombaerde (ed), *Regionalism and Global Governance. The Taming of Globalisation?* London: Routledge, pp. 159–186.
20. Neumann I.B. (2003) 'A region-building approach' in F.Söderbaum and T.M. Shaw (eds). *Theories of New Regionalism*. A Palgrave Reader, Houndsmill: Palgrave Macmillan, pp. 160–178.
21. Acharya A. (2012) Comparative regionalism: a field whose time has come? // *International Spectator*, vol. 47, no. 1, pp. 3–15.
22. Börzel T.A. (2016) Theorizing Regionalism: cooperation, integration, and governance. *Oxford handbook of comparative regionalism* // Ed. by Börzel T.A., Riss Thomas. Oxford: Oxford University Press.
23. Draper P., Dadush U., Hufbauer G., Bacchus J., Lawerence R. (2012) Summary and Recommendations. The shifting geography of global value chains: implications for developing countries and trade policy // *Global Agenda Council on the Global Trade System*. World Economic Forum, pp. 4–5.
24. Hrytsenko A.A. (2020) Ekonomiko-informatsynny imperatyv novoyi statystychnoyi paradyhmy [Economic and information imperative of the new statistical paradigm]. Institute for Economics and Forecasting. Kyiv, 436 p.
25. Collins B. (July 29, 2010) Does regionalism challenge globalization, or build upon it? E-international relations. University of St.Andrews, p. 35. Available at: <http://www.e-ir.info/2010/07/29/does-regionalism-challenge-globalization-or-build-upon-it/>
26. Baylis J., Smith S., Owens P. (2020) The globalization of world politics. An introduction to International relations, 8th ed. Oxford University Press, 591 p.
27. Oldemeinen M. (May 13, 2010) Does regionalism challenge globalization, or build upon it? E-international relations.
28. Hurrell A. (2007) One world? Many worlds? The place of regions in the study of international society. *International Affairs*. *Royal Institute of International Affairs*, vol. 83, no. 1, pp. 127–146.
29. Kacowicz A.M. (December 1998) Regionalization, globalization, and nationalism: convergent, divergent, or overlapping? Alternatives: Global, local, political. The Helen Kellogg Institute for International Studies. Working paper No 262, 48 p.
30. Radzievska S.O. (2017) Globalization as the objective and subjective process/ *Bulletin of SUITT*, issue 39. Kyiv, pp. 261–271.
31. Kolodko G.V. (2016) Hlobalyzatsyya, transformatsyya, kryzys – chto dalshe? [Globalization, transformation, crisis – what's next? M. Magistr. P. 169–170.
32. Radzievska S.O. (2014) Upravlinnya intehratsiynymy protsesamy ta bahatopolyarnist u svitoviy ekonomitsi [Integration processes governance and multipolarity in the world economy]. *Bulletin of SUITT*, issue 27. Kyiv, pp. 254–267.
33. Puriy M.R. (2017) Hehemoniya v teoriyi i praktytsi mizhnarodnykh vidnosyn [Hegemony in the theory and practice of international relations]: abstract for the Candidate degree. Chernivtsi, 22 p.
34. Radzievska S.O. (2017). Regionalization and transnationalization in the formation of the global economy. *Young Scientist*, no. 7(47) July, pp. 454–458.